

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен
„доктор”

Автор на дисертационния труд: Мая Велинова Рогашка

Тема на дисертационния труд: „Възможности за приложение на психологическия тренинг и влиянието му върху изграждане на лидерски качества на морските кадри за военноморските сили и търговското корабоплаване”

Изготвил становището: проф. д.ик.н. Димитър Канев (ВВМУ “Н. Вапцаров” - Варна)

1. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем в научно и научно-приложно отношение. Степен и мащаб на актуалността на проблема и конкретни задачи, разработени в дисертацията.

Темата на дисертационния труд е „Възможности за приложение на психологическия тренинг и влиянието му върху изграждане на лидерски качества на морските кадри за военноморските сили и търговското корабоплаване”. Изборът тя да се развие в рамките на докторска програма „Военна психология” подчертава намерението на автора да основе изследването си върху знания от професионално направление „Психология” и да насочи резултатите от своето изследване към психологическите науки. Подобен избор е обясним предвид образованието и трудовия опит, който докторанта притежава. Без съмнение психологическите тренинги са метод за обучение, имащ отношение към психологическата наука. В същото време обаче оценката на възможностите за приложение и влиянието на този обучителен метод върху качествата на обучаемите излиза извън рамките на психологията и попада в други научни полета. Тук са приложими повече знанията по педагогиката и познаването на теорията за човешкия капитал. Подобно разполагане на темата в няколко научни области и опитът тя да се анализира с частните научни подходи на една област създава трудности при проектирането на изследването и опасност получените резултати да са непълни и неубедителни. В дисертацията тези трудности се проявяват още при формулирането на научния проблем, цели и задачи.

Авторът не формулирал какъв научен проблем решава. Това е сериозен и недопустим за едно научно изследване методологичен пропуск. Липсата на дефиниран научен проблем пречи за добрата аргументация на темата, определянето на нейния обект и предмет, дефинирането на целите на дисертацията.

Има опит за доказване на актуалност на темата. Тя се свързва с налагането на тренинговите форми в процеса на обучение и нарастващите изисквания на ММО към лидерските качества на морските офицери. Този опит обаче не е убедителен, доколкото не извежда и не доказва наличието на научен проблем, както каквото и да е противоречие между теорията и фактите. В него са налице и елементи на спекулация. Първо, темата е за влиянието на психологическия тренинг, а не за тренинговите форми въобще. Второ,

„нарастващите изисквания на ММО към лидерските качества на морските офицери“ са толкова незначителни, че ако ги следваме трябва за съкратим повече от осем пъти хорариумите на дисциплините, с които в момента осигуряваме мениджърски и лидерски компетентности. ММО доскоро нямаше никакви изисквания, а в момента налага много по-ниски изисквания от вниманието, което традиционно се обръща на въпроса от българската морска образователна система. Оставаме настрана факта, че в стандартите на ММО няма никакви изисквания и препоръки за провеждане на психологически тренинги.

Метеорологичните проблеми продължават и при формулиране на обекта и предмета на изследването. Определянето на обекта трябва да става на основата на анализа на съществуващото противоречие, което е в основа на научния проблем на изследването. При отсъствието на научен проблем, това не може да се направи. Вместо това авторът определя като обект на своето изследване – курсанти, студенти и курсисти от ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“. По-нататък следва и неудачно формулиран предмет на изследването. Това не може да бъде и другояче, тъй като чрез предмета на изследването се отговаря на въпроса как ще бъде разгледан обекта. Вместо това като предмет се определя „Развиване и усъвършенстване на лидерски качества сред морските кадри чрез използване и провеждане на тренингови форми на подготовка“.

Критика заслужава и формулирането на целта на изследването. На едно място се посочва: „Настоящият дисертационен труд има за цел да продължи една започната преди повече от 20 години тенденция към внедряване и приложение на психологическия тренинг в структурите на българската армия. Неговата актуалност и претенция се базират на това, че тук си поставяме за цел да внедрим това и при обучаемите, подготвени за целите на Гражданското корабоплаване.“ Да се продължи и разшири обхватът на една практика не е допустима цел на едно научно изследване. Това би могло да е само препоръка, която изследването прави, заради наличието на основателни научни аргументи за това. Формулирането на подобна препоръка като цел поставя под съмнение научната обективност на автора.

На друго място се дефинира друга цел: „да се проучи необходимостта и възможностите за приложение на психологическия тренинг като интерактивен метод на обучение, както и влиянието, което оказват тренинговите форми на подготовка върху изграждането на лидерски качества у бъдещите морски специалисти.“ Подобна цел съдържа в себе си две подцели: 1. Да се проучи необходимостта и възможностите за приложение на психологическия тренинг като интерактивен метод на обучение и 2. Да се проучи влиянието, което оказват тренинговите форми на подготовка върху изграждането на лидерски качества у бъдещите морски специалисти. Първата подцел предполага като обект на дисертацията конкретно психологическия тренинг. Втората – всички тренингови форми за подготовка. Това са два различни обекта. Намирам за по-удачно дисертацията да се съсредоточи само върху един обект. Имайки предвид темата, това би трябвало да е психологическият тренинг.

По отношение на задачите становището ми е, че те са в посока на посочените цели. Това ги прави разнопосочни и на места отново научният подход е подменен: 1. Посочва се като задача да се установят ползите от провеждане на тренингови форми на подготовка върху изграждане на лидерски качества в морските кадри. Това е добре, но е малко полезно, ако заедно с ползите не се изследват и разходите. 2. Като задача отсъства

намерението да се разкрият подходящите методики за анализ на въздействието на формите за подготовка. Вместо това се използват произволно избрани методи с неясна ефективност – главно анкетни проучвания на нагласи. 3. Като задачи са заявени планове да изследват известни неща. Например, да се изведат основните лидерски качества, които е необходимо да притежават бъдещите морски офицери. Тези качества отдавна са дефинирани, отчитат се при подбора на обучаемите и целенасочено се изграждат в хода на обучението им. 4. Като задача е посочено „да се проведе психологически тренинг за повишаване на мотивацията за обучение“. Задача може да е, да се докаже дали, в каква степен и с какви разходи психологическият тренинг повишава мотивацията за обучение, макар че това не е свързано нито с темата, нито с целите. 5. Като задача е посочено „Да се изготвят програми за студенти, по модела на програмите за курсанти от ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, които ще помогнат за повишаване на лидерската им подготовка и ще обучат специалистите в управлението на корабните екипажи.“ И тук забележката е същата – дисертацията трябва да докаже, че подобни програми са необходимо и ефективно средство. Самото изготвяне на учебни програми следва процедура, несъвместима с едно дисертационно изследване, а претенцията за дисертателност на съдържанието на учебни програми не е основателна.

2. Познава ли дисертантът състоянието на проблема и оценява ли творчески литературния материал?

При положение че не е дефинирал научен проблем, дисертантът не е в състояние да аргументира изследването си и със състоянието на изследванията по проблема. Това не означава обаче, че изследванията в областта на дисертацията не се познават. Напротив, цялостното изложение и конкретните анализи показват познание на теоретичните основи и главните концепции от страна на д-т Мая Рогашка.

3. Избраната методика на изследване може ли да даде отговор на поставената цел и задачи на дисертационния труд?

В рамките на дисертацията са проведени няколко емпирични изследвания.

За разкриване на влиянието на тренинговите форми и в частност психологическия тренинг върху лидерските качества е направена анкета. Същата използва преценката на курсантите за влиянието на психологическия тренинг върху лидерската подготовка и личностното им изграждане. Този метод дава информация за настройките на курсантите, но за да служи на целите на дисертацията е необходимо анкетираните да имат реалистична представа за влиянието на психологическите тренинги върху лидерските качества. Хипотеза на анкетното проучване е, че тази представа е реалистична, но доказателства за потвърждаването ѝ не са предоставени. Поради тази причина не мога да приема направените изводи като обосновани. Ако задачата е да се изследва влиянието на тренингите върху лидерските качества, би трябвало да се проведе научен експеримент, в рамките на който да се сравнят лидерските качества на лица от експериментална група, преминали през психологически тренинг, и тези на лица от група, която не е преминала през тренинг. Разбира се, при контрол на другите характеристики на участниците в групите. Използването на преценката на лицата от първата група, при това за въздействие,

което би могло да се прояви след няколко години и в съвършено различна среда, не е научно обоснован изследователски метод.

Второ проучване търси връзка между личностните особености на курсантите и изграждането им като лидери. Тук също се използва анкета. Отново интересно, но малко полезно като доказателство. Курсантите няма как да знаят и могат само да предполагат кои лични качества ще им помогнат да се извият като успешни лидери. Много по-добре би било да се анализира връзката между личностните качества и лидерството при офицери с достатъчно богат опит и срок на служба, отново при контрол на останалите фактори. Това е още по-необходимо, тъй като теоретичните възгледи за влиянието на личностните особености и изследванията по въпроса съвсем не са еднозначни.

Трето проучване цели да оцени нуждата и възможностите за прилагане на психологическия тренинг при студентите. Методът е изследване мнението на студентите за провеждането на психологически тренинги. При положени че такива тренинги не се провеждат при студентите и те нямат представа за тяхната същност и ефекти, подобен подход е спекулативен. За да се отговори на въпроса нужни ли са психологически тренинги при студентите от регулираните специалности за гражданското корабоплаване много по-полезно би било да се следват следните стъпки: 1) Да се направи преглед на съществуващите решения и да се оцени степента на съответствието им с изискванията за подготовка. 2) Ако се открият несъответствия, да се потърсят причините и да се дефинира проблема. 3) Да се разкроят алтернативните варианти за решаване на проблема, включително чрез проучване на практиката в други сходни институции. 4) Да се оцени ефективността на различните варианти и да се предложи оптимално решение. Това са стандартни стъпки, които дисертационното изследване е длъжно да следва, ако търси обосновани изводи и препоръки. В тази връзка мнението на студентите също би било полезно и следва да се отчита. Но, от една страна, то не е определящо, а от друга, най-полезното средство за отчитането на мнението на студентите е да се наблюдава действителния им избор на дисциплини, съдържащи психологически тренинги и обучение по лидерство, когато такива се предлагат като избираеми или под формата на допълнителна квалификация.

Четвърто проучване има за цел „да се представи необходимостта от провеждане на тренингови занятия със студенти, като се постави акцента върху мотивационния тренинг“. В рамките на занятията за ориентация е проведен мотивационен тренинг, а ползата от него се доказва с анкета на удовлетвореността на участващите. Първо, малкият брой на анкетираните - под 22% от участниците не е добър сигнал за удовлетвореност. Второ, ефектът от дадено обучение не се измерва с удовлетвореността от него. Целта на мотивацията е студентите да учат повече, затова по-добър измерител е да се оцени ефектът от тренинга върху полаганите усилия, посещението на занятията и успеваемостта в учебния процес.

На основа гореизложеното смятам, че дисертантът не е използвал удачни изследователски подходи за разработване на изследователската и експерименталната част от работата. Избраната методика на изследване не дава категоричен отговор на поставената цел и задачи на дисертационния труд.

4. В какво се заключават научните и научно-приложните приноси на дисертационния труд? Характер на приносите за внедряване. Каква е, конкретно, значимостта на тези приноси за науката и практиката?

Като научна новост на дисертацията е посочено, че за първи път са се провели анкетни проучвания със студенти, насочени към установяване на възможностите за приложение на психологическия тренинг като метод на обучение. Че има такива възможности е ясно и не подлежи на съмнение. По-съществените въпроси, които обаче не са получили отговор, са каква е ефективността на психологическите тренинги, какви ресурси изискват психологическите тренинги, психологическите тренинги ли са най-доброто приложение на тези ресурси. Без отговор на тези въпроси, наличието на възможност за провеждане на тренинги си остава потенциална. Главният проблем е не дали можем да прилагаме психологически тренинги в обучението, а ефективно ли е да се отделят ресурси за тяхното провеждане. При това тук не става въпрос за частни, а за публични ресурси. Въпреки че лидерските компетенции имат характер на частно благо, засега никой не е заявил желание да влага частните си ресурси в изграждането им. Без солидна аргументация за публичната възвръщаемост, исканията за влагане на публични ресурси не е основателно.

Коментарът ми по заявените научноизследователски приноси на дисертационния труд е следния:

Принос 1: „Систематизиран е богатия и дългогодишен опит на ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“ за лидерска подготовка на курсанти и подготовка на офицери в следдипломна квалификация, и е направен опит тази традиция да бъде пренесена в обучението на студенти.“ „Традицията“ не е пренесена в обучението на студенти. Учебната документация за подготовката им не предвижда психологически тренинги и това не може да се декларира като принос.

Принос 2: „Доразвиват се и продължават натрупаните традиции в областта на лидерската подготовка и се предлага усъвършенстване, разширявайки полето на приложимост.“ Както вече посочих, намирам предлаганото доразвитие и усъвършенстване за недостатъчно аргументирано. Липсват оценки на въздействието, на разходите и на ефективността.

Принос 3: Съгласен съм, че е обработена много литература. Това че не съм тесен специалист по научната специалност не ми позволява да преценя нейната научна тежест.

Принос 4: „Оригиналността и научния характер на настоящия труд се изразяват в обобщаването на дългогодишния опит в лидерското изграждане и конкретни разработки за апробиране и внедряване на тренингови форми във висшето образование.“ Съгласен съм с претенцията за оригиналност, но критичните ми бележки относно методиката и изследователските подходи не ми позволяват да се съглася напълно с претенцията за научен характер.

5. Резултатите от дисертационния труд използвани ли са вече в научната и социалната практика? Има ли постигнат пряк икономически ефект и пр.? Документи, на които се основава твърдението.

По дисертацията има публикации. Същите са в издания, които не са реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация. Няма данни за

цитирания. Препоръките не са прилагани в практиката и няма оценки за икономическия им ефект.

6. Мотивирани препоръки за бъдещо използване на научните и научно-приложните приноси: какво и къде да се внедри?

Намирам изводите и препоръките на автора за недостатъчно научно обосновани и не препоръчвам същите да бъдат внедрени.

7. Други въпроси, по които рецензентът счита, че следва да вземе отношение.

Въпреки критичните ми бележки по методиката на научното изследване, научните приноси и приложимостта на изводите и препоръките, считам че докторантът има и значителни постижения. Несъмнено е обработена голяма по обем и разнообразие литература. Същата е цитирана коректно и съгласно библиографските изисквания. Авторът има значителни познания в областта. Систематизирал ги е и ги демонстрира убедително. Особено ярко се проявява познаването на трудовете на научния ръководител, проф. Илия Пеев. Стилът на изложение е добър, оформлението е отлично и работата се чете лесно. По дисертацията има значителен брой публикации и същата е станала публично достояние.

8. Заключение.

Макар и със съществени резерви, отчитайки установилите се норми при присъждането на ОНС „Доктор“, предлагам на Мая Рогашка да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност 05.06.11 „Военна психология“.

Дата: 04.04.2014 г.

Съставил:

/ проф. д.ик.н. Димитър Канев /